

Miljøambassadørkurser
- et inspirationsmateriale til folkeoplysningen

At ville viden

- om empowerment, integration, beskæftigelse og miljø

Ishøj Daghøjskole og Ishøj Aftenskole
Daghøjskoleforeningen
2010

Indholdsfortegnelse

Indledning

1. Miljøambassadørkurser – et eksemplarisk og fleksibelt koncept for borgerinddragelse og -uddannelse
  - 1.1. Gevinster på mange niveauer
    - 1.1.1. For deltagere
    - 1.1.2. For kommuner
    - 1.1.3. For boligforeninger
    - 1.1.4. For arbejdsgivere og virksomheder
  - 1.2. Hvad er gevinsten for Folkeoplysningen?
  - 1.3. Hvad skal der til?
2. Tilrettelæggelse og gennemførelse af miljøambassadørkurser – gode råd
  - 2.1. Rekruttering
  - 2.2. Lokaler, faciliteter mm.
  - 2.3. Længde og placering
  - 2.4. Generelle råd i forbindelse med de teoretiske undervisningsgange
  - 2.5. Skabelon for gennemgang af emne
  - 2.6. Ekskursioner
  - 2.7. Fastholdelse
  - 2.8. Et par fodfejl, som man skal undgå
3. Emner, undervisningsmaterialer og metoder
  - 3.1. Gennemgang af emner/undervisningsgange
    - 3.1.1. Vand
    - 3.1.2. Elektricitet
    - 3.1.3. Varme og indeklime
    - 3.1.4. Affald
    - 3.1.5. Rengøringsmidler og kemikalier
  - 3.2. Undervisningen
    - 3.2.1. Underviserens rolle i klassen
    - 3.2.2. Diplomer og afslutning
4. Miljøformidlere – et uddannelsesforløb over 9 uger
  - 4.1. Formål
  - 4.2. Målgruppe
  - 4.3. Organisering
  - 4.4. Indhold
  - 4.5. Forventede effekter
  - 4.6. Hvem kan få noget ud af det?

Tekst af Bettina Fellov, Györgyi Csato og Randi Jensen. Redigeret af Hans Stavnsager.

Materialet kan frit downloades og kopieres fra Daghøjskoleforeningens og Ishøj Daghøjskoles hjemmesider.

Bettina Fellov har udgivet en bog om den beskrevne metode på dansk med titlen ”Miljøambassadører – en drejebog og på engelsk med titlen

A Guide to Empowering People - Managing Integration, Employment and Environment.

Bøgerne kan bestilles hos b.fellov@fellovconsult.dk.

Indledning

Dette materiale beskriver et koncept for kurser, der inddrager grupper, som generelt står svagt i samfundet. Kurserne giver målgruppen redskaber til at forbedre deres eget liv og til at gøre sig gældende i samfundet.

Konkret beskrives *Miljøambassadørkurser* og overbygningen *Miljøformidlerkurser*, men konceptet kan anvendes på andre ”kampagneemner” som fx sundhed. Det vigtige er, at det er emner, der har en væsentlig betydning for både deltagernes eget liv og samfundet.

De første miljøambassadørkurser blev gennemført af Københavns Kommune i 2002 efter inspiration fra Rådet for Bæredygtig Udvikling i København. Bettina Fellov, der er hovedforfatter til denne tekst, har været med fra starten og har siden 2002 gennemført en lang række miljøambassadørkurser i samarbejde med kommuner, boligforeninger mv. Hun har undervejs videreudviklet konceptet – senest i samarbejde med Ishøj Aftenskole og Ishøj Daghøjskole.

Det var i forbindelse med dette samarbejde, at ideen til at udgive et inspirationsmateriale opstod. Formålet er at inspirere andre folkeoplysende aktører til at udvikle og gennemføre miljøambassadørkurser i deres eget lokalområde og/eller til at bruge dele af konceptet i forhold til andre emner.

Konkret er materialet blevet udarbejdet som led i et udviklingsprojekt, der er gennemført af Ishøj Daghøjskole og Ishøj Aftenskole i samarbejde med Daghøjskoleforeningen. Projektet har modtaget tilskud af DFS’ udviklingsmidler samt tips- og lottomidler fra Dansk Oplysningsforbund.

- Den første del af materialet retter sig især til lederne indenfor folkeoplysningen, og det primære formål er at inspirere dem til at udvikle nye tilbud i eget regi. Der argumenteres også for, hvorfor det kan være interessant for folkeoplysende aktører at tage konceptet op. Der leveres endvidere argumenter til potentielle deltagere om, hvad de kan få ud af at deltage, og tilsvarende gives der argumenter til kommuner og andre offentlige aktører om, hvorfor de har en interesse i at gå ind og (med)finansiere tilbuddet.
- Den anden del er især tænkt som inspiration til de undervisere og tovholdere, der skal stå for den praktiske gennemførelse af tilbuddet. Det indeholder derfor også en oversigt med gode råd.
- Den tredje del er Bettina Fellovs fortælling om sine personlige erfaringer med emner, materialer og metoder samt afslutningsarrangement.
- Den fjerde del er en beskrivelse af et overbygningsforløb på kurserne, hvor deltagere igennem et fuldtids kursusforløb over 9 uger kan uddanne sig til miljøformidlere.

Endelig er der et bilag i form af en præsentation, der angiver struktur og indhold i miljøambassadørforløbene.

1. Miljøambassadørkurser – et eksemplarisk og fleksibelt koncept for borgerinddragelse og -uddannelse

Den grundlæggende idé i miljøambassadørkurser er, at deltagerne får et kursus i miljøforhold, der giver dem konkrete og umiddelbare gevinster i form af forbedringer i deres hverdag, husholdning og privatøkonomi. Til gengæld forpligter de sig til at videreformidle deres nye viden i deres eget netværk, hvorved de bidrager til at løfte en samfundsmæssig opgave.

Deltagerne betaler ikke for kurset, men det bagvedliggende princip er altså snarere ”noget for noget” end ”gratis”. Derfor kan kurset også kun gennemføres i samarbejde med en eller flere finansielle partnere – fx en kommune og/eller en boligforening.

Miljøambassadørkurset er karakteriseret ved at:

- Det henvender sig til grupper, der sædvanligvis ikke deltager i folkeoplysende tilbud, som er svære at nå med traditionelle oplysningskampagner, og som oplever, at deres muligheder for at gøre sig gældende i samfundet er begrænsede.
- På grund af ovennævnte punkter skal der afsættes væsentlige ressourcer til rekruttering.
- Undervisningen relaterer sig i indhold og form direkte til deltagerens hverdag i den konkrete og lokale kontekst. De skal have en gevinst med hjem, hver gang de deltager.
- Som modydelse forpligter deltagerne sig til at videreformidle deres viden i deres eget netværk.
- Kurset gennemføres i lokaler, der ligger tæt på deltagerens bopæl.
- Tidspunkter, kursuslængde og organisering tilrettelægges, så det passer bedst muligt ind i deltagerens hverdag.
- Læringen baserer sig på deltagerens egen aktivitet, inddrager deres erfaringer og giver den nødvendige plads til diskussioner og refleksioner.
- I tilrettelæggelsen tages der højde for deltagerens livsvilkår. De gennemførte miljøambassadørkurser har overvejende rettet sig mod indvandrerkvinder med børn. Det har bl.a. betydet, at der har været arrangeret børnepasning og er blevet budt på pizza til børn og voksne for at gøre det nemmere og mere attraktivt for dem at deltage.
- Et kompliceret indhold forstås bedst på eget modersmål, så hvis deltagerne er indvandrere med et usikkert dansk, er det nødvendigt med tolkning. Ofte kan nogle af deltagerne stå for tolkningen.
- Der skal bruges tid og kræfter på fastholdelse.
- Det skal være sjovt og spændende.
- Øget selvværd og handlekompetence er et selvstændigt formål.

1.1. Gevinster på mange niveauer

Der er gevinster ved miljøambassadørkurset på forskellige niveauer og for forskellige interesser. I de følgende afsnit gennemgås de vigtigste af disse gevinster.

1.1.1. Gevinster for deltagere

- Deltagerne får handlekompetencer i forhold til at spare miljøet for unødige belastninger på områder som:

- Vand-, elektricitets- og varmeforbrug.
- Affaldssortering.
- Større kendskab til miljøvenlige rengøringsmidler og kemikalier samt metoder til rengøring.
- De får handlekompetencer i forhold til at reducere deres forbrug på områder som:
  - Udgifter til vand, el og varme.
  - Brug af rengøringsmidler (især klorholdige produkter).
- De bliver styrket personligt bl.a. på følgende områder:
  - De får øget selvværd, fordi de bedre forstår klimadebatten og får en almen miljøviden.
  - De får rollemodel-status hos deres børn og i deres egne familier og netværk.
  - De får et diplom for gennemført kursus.
  - De mødes med andre i lokalområdet og danner nye netværk.
- De bliver styrket som medborgere bl.a. ved at:
  - De gør en aktiv indsats for at løse en vigtig samfundsmæssig opgave.
  - De får en øget forståelse af sammenhængen mellem deres egne handlinger og de samfundsmæssige konsekvenser.
  - De får øget tillid til, at de har mulighed for at påvirke samfundet.

Det er de ovennævnte gevinster, der motiverer deltagerne til at bruge tid på kurset og på at formidle deres viden til andre.

1.1.2. Gevinster for kommuner

- De får et konkret bidrag til at løfte deres forpligtelse i forhold til at gennemføre oplysningsindsatser om miljø.
- De har en kontant interesse i, at oplysningsindsatserne virker, så kommunens udgifter i forbindelse med miljøbelastninger reduceres.
- De opnår, at relevant viden breder sig til grupper, som de ellers har svært ved at nå gennem en "normal" oplysningsindsats.
- Deres borgere bliver mere aktive og engagerede i miljøforhold på et kvalificeret grundlag.
- De opnår, at borgere, der i udgangspunktet står svagt i samfundet, bliver inddraget i demokratiske processer.
- Miljøambassadørkurser er en god og positiv historie i lokalområdet, og diplomoverrækkelse ved fx borgmesteren er en begivenhed, der egner sig godt til de lokale medier. Samtidig styrker diplomoverrækkelsen deltageres selvværd og bevidsthed om, at de er værdsatte medlemmer af det lokale samfund.

Det er de ovennævnte gevinster, der skal få kommunen til at gå ind og dække udgifter til rekruttering, undervisning og andre udgifter som fx børnepasning og mad.

1.1.3. Gevinster for boligforeninger

- Boligerne rengøres og vedligeholdes bedre.
- Problematikker i forhold til indeklima formidles til beboere, som er svære at nå på anden vis.
- Bedre affaldshåndtering mv.
- Beboernes ressourcer og netværk styrkes.

Det er de ovennævnte gevinster, der skal få boligforeninger til at gå med som samarbejds-partnere bl.a. ved at medfinansiere kurserne og/eller stille lokaler til rådighed.

1.1.4. Gevinster for arbejdsgivere/virksomheder

- Den miljøviden, som deltagerne får, tager de med på arbejde og formidler til andre ansatte.
- Det er en positiv sag at sponsorere – fx for en energivirksomhed, et supermarked, der gerne vil profilere sig på miljøvenlige rengøringsmidler, eller det lokale pizzeria.
- De får adgang til et nyt netværk, der bl.a. kan anvendes ved rekruttering af ansatte.

Hvis konceptet anvendes på andre emner, kan man med fordel starte med at udarbejde en tilsvarende ”gevinstliste”, der systematiserer argumenterne for, hvorfor forskellige interessenter vil få en fordel ud af at deltage/bidrage.

1.2. Hvad er gevinsten for folkeoplysningen?

DFS har i det Nationale Folkeoplysningsudvalg foreslået, at staten og kommunerne inddrager folkeoplysningen i relevante oplysningskampagner og -indsatser med henblik på at gøre budskaberne og den viden, der ligger bag dem, begribelige og betydningsfulde i den enkeltes liv. Fordelen ved dette er bl.a., at oplysningen kan ske på en konkret måde og i et fællesskab. Forslaget går med andre ord ud på, at folkeoplysningen skal hjælpe med at give kampagnerne et reelt gennemslag – også i forhold til grupper, der normalt er svære at nå med kampagner. Det kan fx dreje sig om visse indvandrergrupper og kortuddannede.

Forslaget er en af tre søjler i DFS’ bud på, hvordan folkeoplysningen kan leve op til sin kerneopgave, som er fremragende beskrevet i folkeoplysningsudvalgets kommissorium:

Det er folkeoplysningens kerneopgave at give mennesker redskaber til at begå sig i den tid og i det samfund, de lever i, så den enkelte ikke bare bliver en passiv tilskuer til tilværelsen, men i stand til aktivt at leve i et moderne samfund.

Forslaget indebærer både nye udfordringer til folkeoplysningen og nye muligheder for partnerskaber med kommuner og staten. Og samtidig lægger det op til en tydeligere profilering af folkeoplysningens samfundsmæssige opgave og potentiale – ikke som det offentliges forlængede arm men som en selvstændig aktør, der fungerer som formidler mellem ”systemet” og borgerne.

I skrivende stund er Folkeoplysningsudvalgets arbejde afsluttet, men rapporten er endnu ikke offentliggjort. Det forlyder dog, at rapportudkastet er helt på linje med DFS på dette punkt, så der skulle være gode muligheder for, at intentionerne vil blive afspejlet i kommende lovændringer.

Under alle omstændigheder er der mange gode grunde til, at de folkeoplysende aktører tager flere initiativer til at indgå partnerskaber med kommuner og andre om at løfte den slags oplysningsopgaver. Ikke mindst at der et oplagt behov for folkeoplysningens aktive deltagelse, hvis de demokratiske processer skal fungere og omfatte alle borgere.

Det kursuskoncept, der beskrives i dette inspirationsmateriale, er et konkret eksempel på, hvordan opgaven som oplysningsformidler kan gribes an. Det kan forhåbentlig inspirere andre folkeoplysende aktører til at arbejde videre med ideen og konceptet.

Miljøambassadørkurset lever i sjældnen grad op til Folkeoplysningsudvalgets ambitiøse beskrivelse af folkeoplysningens opgave, idet det giver grupper, der generelt står svagt i samfundet, redskaber og handlemuligheder i forhold til deres eget liv, samtidig med at det også giver dem bedre muligheder for at gøre sig gældende i samfundet og i de demokratiske processer.

En anden vigtig potentiel gevinst er, at kurser af denne type kan fungere som indgang til folkeoplysningen for nye målgrupper. Den generelle tilbagemelding fra kursisterne er, at de ikke vil melde sig til et længerevarende kursus, men at de meget gerne vil deltage i andre, korte kurser. Og indholdsmæssigt efterlyser de ofte emner som børneopdragelse, sundhed, demokrati og foreningsliv.

1.3. Hvad skal der til?

At udbyde og gennemføre miljøambassadørkurser er ikke en opgave, man skal gå i gang med, hvis ikke man brænder for den, for det kræver meget arbejde at få til at lykkes. Til gengæld er der også mange gevinster og palmer at høste.

Den første forudsætning er en **underviser/tovholder**, som kan det faglige stof, som er en kompetent og engageret voksenunderviser (model folkeoplyser), som kender målgruppen, og som kan og vil tage selvstændigt ansvar. Den pågældende skal også have talent for og mod på at skabe kontakt med mennesker allerede i rekrutteringsfasen.

For det andet skal **finansiering og partnerskaber** på plads. Oftest er det kommunen, der er den relevante partner og finansieringskilde, men det kan også være en boligforening. Det kan godt betale sig at overveje, om der med fordel kan inddrages andre samarbejdspartnere – fx andre lokale oplysningsforbund, daghøjskoler, folkeuniversitets-komiteer eller lignende, lokale uddannelsesinstitutioner eller virksomheder, der kan sponsorere kurserne og måske udgøre et interessant netværk for deltagerne i forhold til fremtidige jobmuligheder. Der kan også være konkret brug for samarbejdspartnere i forbindelse med ekskursioner og virksomhedsbesøg.

Ved **budgetlægningen** kan man overveje, om en del af finansieringen af selve undervisningen kan hentes via aftenskolelovgivningen og/eller via folkeuniversitetet. Men da det er en vigtig del af konceptet, at ”deltagerbetalingen” består i at formidle viden videre og ikke i konstant betaling, er det under alle omstændigheder nødvendigt med en supplerende finansiering.

Daghøjskoler har ofte kontakt med de relevante målgrupper, og et miljøambassadørkursus kan indgå som en del af et daghøjskoleforløb. I mange tilfælde vil det imidlertid kræve accept fra jobcenteret og måske supplerende finansiering fra kommunen.

Det er vigtigt, at der fra starten tages højde for, at der skal afsættes betydelige ressourcer til rekruttering og fastholdelse. Rekruttering klares ikke med et opslag på biblioteket og på udbyderens egen hjemmeside. De deltagere, man ønsker at nå, skal opsøges og kontaktes direkte, der hvor de er og mødes, og der skal bruges tid og kræfter på at indgå i en ligeværdig dialog for at overbevise dem om, at det er relevant for netop dem at deltage. Det er ikke nok at informere – der skal rekrutteres, og daghøjskolekurser kan eventuelt bruges som rekrutteringsbase for miljøambassadørkurser i deltagerens fritid.

Fastholdelse er også vigtigt, og det kræver fx, at der bruges tid på at sende remindere pr. SMS mellem kursusgangene.

Hvis deltagergruppen er indvandrere med usikkert dansk kan der være behov for at afsætte penge til tolkning. Ofte kan dette problem dog løses ved, at nogle af deltagerne oversætter for andre – og det kan i øvrigt i sig selv være med til at skabe en frugtbar debat. Der skal også afsættes penge til ekskursioner og en diplomuddelings-festlighed. Endelig skal der afsættes penge til mad og børnepasning, hvis det er relevant og nødvendigt for målgruppen.

2. Tilrettelæggelse og gennemførelse af miljøambassadørkurser – gode råd

De gode råd i dette afsnit kan alt efter underviserens/tovholderens erfaringsbaggrund bruges som udgangspunkt eller som huskeliste. For den erfarne folkeoplyser vil det langt fra være alt, der er nyt, men der er alligevel en række aspekter, som er særlige, på grund af konceptet, målgruppen og ambitionsniveauet.

2.1. Rekruttering

Kurset skal tilrettelægges, så det passer til de deltagere, man vil nå. Det er derfor vigtigt at starte med at skaffe detaljeret viden om målgruppen – fx den lokale befolkningssammensætning i forhold til alder, uddannelses- og erhvervs sammensætning, beskæftigelsesgrad, sproggrupper mv. Hvis deltagerne er indvandrere med usikkert dansk, bør der arbejdes med hver sproggruppe for sig, idet tolkningen ellers bliver for kompliceret. Ved rekrutteringen kan man med fordel være på udkig efter nogen, der kan fungere som tolk.

Deltagerne skal findes der, hvor de mødes i forvejen – typisk i uformelle grupper. For at få adgang til de rigtige netværk, kan man fx kontakte lokale organisationer og institutioner, der kan have viden om og kontakt til målgruppen. Hvis der fx er tale om indvandrerkvinder, kan det være etniske foreninger, sprogskoler, daghøjskoler, boligselskaber, integrationsprojekter, fritids- og ungdomsklubber, folkeskoler, biblioteker, svømmehaller, projektkontorer i forbindelse med områdefornyelser osv.

Rekrutteringen er mest effektiv, hvis man kan få adgang til de potentielle deltagers formelle eller uformelle mødesteder. Her kan man præsentere kurset for flere på en gang, og de kan med det samme få lejlighed til at overveje informationerne og stille spørgsmål med basis i en gruppe og et sted, som de har ejerskab til. En anden mulighed er at rekruttere foran det lokale supermarked. Sørg for at forklare præcist, hvad kurset går ud på, og at det vil gøre deltagerne i stand til at spare i deres egen husholdning. Målgruppen består typisk af personer med begrænsede materielle ressourcer, så den personlige økonomi er et stærkt argument.

Åbent kropssprog har stor betydning for en positiv rekruttering, og deltagerne skal med det samme mærke ligeværdighed og respekt, så pas på ikke at være for anmassende.

2.2. Lokaler, faciliteter mm.

Lokalet skal ligge tæt på de kursister, som man gerne vil holde kursus for – og det må meget gerne være lokaler, de allerede kender. Det kan fx være lokaler i boligforeningen eller på skolen. Hvis der bare er vand, toiletter og elektricitet, kan der undervises alle steder, idet man selv medbringer alt andet, der skal bruges.

I undervisningen er der behov for computer, projektor og lærred, så man kan vise fx vandets kredsløb. Det er ikke altid nok at tegne på en tavle. Det er en fordel, hvis man kan koble sig på internettet, så man fx kan få adgang til relevante billeder, der understøtter forklaringerne.

Hvis man tilbyder børnepasning i forbindelse med kurset, skal der være særlige lokaler til det, og i nogle tilfælde kan det være en fordel, hvis man kan aldersopdele dem. Det er godt, hvis

der er et fjernsyn og DVD-afspiller, så der er mulighed for at vise en film (medbringes). Et alternativ kan være papir, tusser, farver, sakse osv.

Hvis man ikke har adgang til kost, karklude, køkkenrulle og affaldssække på stedet, må man medbringe det. Derudover medbringes til hver undervisning eventuelle rekvisitter, der er nødvendige til de praktiske forsøg, som underbygger forståelsen af emnet. Det kan fx være apparater til måling af vand- eller el-forbrug. Se afsnittet om emner, metoder og undervisningsmaterialer for flere oplysninger.

2.3. Længde og placering

Et kursus tager typisk 5-10 kursusgange a 2 timer fordelt på teori og ekskursioner. Deltagere, der ikke er vant til at deltage i undervisning, har svært ved at overskue længere forløb, men når de først har fået blod på tanden, efterspørger de ofte flere korte kurser. Det kan derfor være en god idé at opdele stoffet i moduler.

Undervisningsgangene placeres, så det passer bedst muligt med deltagerens hverdag. For indvandrerkvinderne i de gennemførte forløb passede det bedst med de teoretiske undervisningsgange sidst på eftermiddagen, når selve undervisningen blev suppleret med tilbud om børnepasning og pizza. Tidspunktet betød, at også kvinder med arbejde kunne være med.

Ekskursionerne blev afholdt midt på dagen, da mange af de relevante ekskursionssteder ikke tillod, at børnene var med. Midt på dagen har arbejdsløse og hjemmearbejdende kvinder ofte tid, men ulempen er selvfølgelig, at nogle kvinder ikke kan deltage på grund af arbejde.

2.4. Generelle råd i forbindelse med de teoretiske undervisningsgange

Ved starten af hver undervisningsgang afkrydses de fremmødte, og der ringes eventuelt til de kursister, der ikke er mødt. Indgangsvinklen skal her være, at vi er interesseret i, at du er med. Afkrydsningen kan også benyttes til at kontrollere, at det (mobil)telefonnummer, man har på den enkelte, er korrekt. Hvis deltageren ikke selv har en mobiltelefon, kan ægtefællens eller et barns mobiltelefon eventuelt bruges.

Herefter indleder deltagerne med at rapportere om, hvem de har formidlet viden til, og hvordan det er gået. Det giver en god anledning til at anerkende og rose den enkeltes indsats, samtidig med at viden fra sidste gang bliver repeteret. Der finder også en fælles refleksion sted, som understøtter deltagerne i at formidle deres nye viden og til at agere mere miljøvenligt i hverdagen.

Hold 5 minutters snakke- og strække-ben-pause med jævne mellemrum. Når man underviser i miljøforhold, er der mange aha-oplevelser undervejs, hvor kursisterne får en helt ny indsigt, som måske er i direkte modstrid med deres hidtidige verdensbillede. Det er krævende at ændre radikalt på sit verdensbillede, så det er vigtigt med pauser af og til.

Der skal hele tiden gives rum til debat og genforklaringer i dialog med deltagerens erfaringer og deres eksisterende verdensbilleder. Det kan være debatter med store eksistentielle og etiske aspekter – eller æstetiske! Når deltagerne fx får indblik i vandets kredsløb, og at det vand, de skyller ud i toiletet via rensningsanlæg, havet, fordampning, regn og nedsivning til sidst lander i vores vandhaner igen, konkluderer mange umiddelbart, at så er det da godt, at de altid

køber flaskevand. Det kan kræve en lang diskussion, inden deltagerne igen er overbeviste om, at det vand, der kommer fra vandhanen, er rent. Og at flaskevand kommer fra de samme kilder som hanevandet og i øvrigt er meget mere belastende for miljøet. Det er helt nødvendigt, at man giver debatten den tid, der skal til. Deltagernes læringsudbytte er langt vigtigere end at nå hele det planlagte program.

Ved afslutning af hver undervisningsgang skal man huske at minde deltagerne om, at de har lovet at fortælle deres eget netværk om den nye viden.

Hvis der er tale om indvandrere med usikkert dansk, skal der være plads til oversættelser, som i sig selv kan give anledning til debat. Hvis der er behov for oversættelse, er det en fordel at arbejde med én sproggruppe ad gangen – ellers bliver det meget kompliceret og tidskrævende. Ofte kan nogle af deltagerne oversætte, men det skal afklares i forbindelse med rekrutteringen, så man ikke står uden tolk med et helt hold, der forstår meget lidt dansk. I sidste ende kan det vise sig nødvendigt at ansætte en tolk.

Det kan være en nødvendig forudsætning for deltagelse, at der tilbydes børnepasning og mad. Pizza er en billig og praktisk løsning, idet det er fleksibelt og kræver et minimum af planlægning. Man kan bestille ved starten af kursusgangen, når man ved, hvor mange børn og voksne der skal spise med, pizzaerne bliver typisk leveret, og der er ingen efterfølgende opvask. Desuden er det en god idé med noget frugt – især til de børn der er sultne, når de kommer. Undersøg lokalt, hvilket pizzeria der er det bedste (pizzeriaer er en tillids sag), og prøv på forhånd at få en rabataftale – fx mod løfte om positiv omtale ved diplomoverrækkelsen.

2.5. Skabelon for gennemgang af emnet

Der indledes med en forklaring af de overordnede systemer – fx vandets kredsløb. Forklaringen af systemerne, kredsløbene og infrastrukturen tager typisk hovedparten af tiden. Dernæst går undervisningen tættere på deltageres hverdag – fx hvordan man anvender vand, hvad det koster, hvor dyrt det er, hvis toilet og vandhaner løber osv. Muligheder for besparelser og beregninger af, hvor meget man konkret kan spare, er tit stærkt motiverende.

2.6. Ekskursioner

Der kan med fordel gennemføres ekskursioner til forskellige virksomheder, der har relevans for kursusindholdet. Det giver deltagerne mulighed for at se, hvordan tingene fungerer i praksis. Ekskursionssteder kan fx være spildevandsrensingsanlæg, varmforsyningsanlæg, genbrugsfabrikker (flaskegenbrug, papir osv.) eller butikker, hvor der sælges rengøringsmidler, kemikalier eller hvidevarer.

I planlægning skal man tage højde for, at ekskursioner er dyrere end traditionel undervisning bl.a. på grund af transportomkostningerne.

2.7. Fastholdelse

Når man beskæftiger sig med deltagere, der er uvante med eller måske endda har dårlige erfaringer med undervisning, skal der gøres en aktiv indsats for at overvinde vanebaserede, følelsesmæssige og praktiske barrierer, så deltagerne fastholdes og gennemfører forløbet. Det vigtigste er, at de hver gang, de møder op, får en spændende og forståelig undervisning med

masser af aha-oplevelser. De skal have en gevinst med hjem hver gang, så de hele tiden bliver motiverede til at komme igen og få en ny gevinst.

Som en ekstra indsats kan man sende sms-beskeder til kursisterne nogle dage før kurset og igen om morgenen på selve kursusdagen for at minde dem om kurset. Det har fungeret godt på flere af de gennemførte miljøambassadørkurser.

I miljøer, hvor man ikke er vant til at modtage undervisning, er man også ofte uvant med at bruge planlægningsværktøjer som fx en kalender. Mange i de aktuelle målgrupper lægger ikke planer mere end et par dage frem, og de føler sig måske ikke forpligtet til at deltage, selv om de har meldt sig til. Samtidig kan der også være følelsesmæssige og praktiske barrierer for at komme af sted. For at modvirke dette kan man lave ”følges-ad”-ordninger. Det forpligter lidt mere.

Husk som underviser/tovholder at afsætte tid til fastholdelse – det kræver mere, end man tror.

2.8. Et par fodfejl, man skal undgå

Hvis kurset retter sig mod indvandrere, skal man huske at tjekke, om der er nogle helligdage, der skal tages hensyn til. At arrangere et kursus for deltagere, der er praktiserende muslimer, under ramadanen, svarer til at lave et kursus for gammeldanskere i julen. Sammenkomsterne i forbindelse med helligdage kan imidlertid nogle gange anvendes som rekrutteringsbase. Foreningen Nydansker udgiver hvert år en højtidskalender, som kan findes og downloades her: <http://www.foreningen-nydansker.dk/mb/index.html>.

Telefonnumre udskiftes ofte, så brug afkrydsningen til at tjekke, om de opgivne telefonnumre stadig er de rigtige. Hvis kurset skal bruges som en indgang til andre folkeoplysende tilbud, skal man tilbyde et nyt kursus hurtigt efter det første – ellers vil mange telefonnumre være ændret.

Hvis man skal medbringe PC, projektor, rekvisitter mv. til undervisningen, så husk at beregne tid til at pakke tingene og bære dem op ad trapper osv.

3. Emner, undervisningsmaterialer og metoder

Man skal bruge forskellige undervisningsmaterialer og rekvisitter til de fem emner, der undervises i. Emnerne er vand, elektricitet, varme og indeklima, affald samt rengøring og kemikalier. Til hver undervisningsgang er der forskellige undervisningsmaterialer, som medbringes. Undervisningen indenfor hvert emne består af en PowerPoint-præsentation samt fremvisning eller afprøvning af de medbragte materialer.

3.1. Gennemgang af emner/undervisningsgange

3.1.1. Vand

Når der bliver undervist i vand, er der vandkander på bordet med postevand. Undervejs i undervisningen, når der bliver fortalt om, at det grundvand, vi drikker i Danmark, kan være 20-100 år gammelt, hælder man vand op, dufter til det og skåler og smager på det gamle vand. Når man smager på og dufter til vandet, får det en helt anden værdi, og det at passe på det rene, skønne grundvand kommer i fokus. At dufte til vandet er vigtigt, fordi det ikke lugter af kemikalier som fx klor, da vandet ikke renses kemisk men kun bliver boblet igennem med ilt. Det er vigtigt at have styr på den lokale vandbehandling, så man er sikker på, at undervisningen er tilpasset lokale forhold.

Når den teoretiske undervisning er afsluttet – dvs. når der er 15-20 minutter tilbage af undervisningstiden – skal der laves praktiske øvelser i opvask, tandbørstning, kartoffelskrælning og i at se, om toilettet løber.

Vores måde at vaske op på er kulturbestemt, og opgaven løses meget forskelligt fra kultur til kultur. I Danmark har vi tradition for at anvende en balje, men i mange lande vasker man op under rindende vand med en børste eller svamp, der dyppes i et glas med opvaskemiddel eller vaskepulver, og i nogle tilfælde indgår klorholdige produkter som en del af opvaskemidlerne. Når opvasken er sæbet ind, skylles den også under rindende vand.

Denne opvaskemetode bruger meget vand og koster familierne mange penge både i vandforbrug og til opvarmning af vandet. Derfor er det vigtigt at introducere opvask i balje. I forbindelse med introduktionen beregner man, hvor meget vand man anvender ved en opvask i rindende vand, og hvad det koster dagligt, ugentligt og årligt. Hvis man fx vasker op i 15 minutter to gange dagligt, vil der med en vandhane med spareperlator komme op til 7 liter vand ud i minuttet. Det betyder, at man hver dag anvender 210 liter vand til opvask alene, hvilket koster godt 3.700 kr. årligt med en vandpris på 48,50 kr. pr. m³. Og dertil skal lægges prisen for opvarmning af vandet.

Man kan også synliggøre vand og vandspild ved at fremstille vasken som vandets skraldespand og ved at tænde for vandhanen og sige: ”Nu køber jeg vand”... ”Nu smider jeg vand ud”. En lignende effekt kan opnås ved at medtage en dåse flåede tomater, majs eller lignende, åbne dåsen og hælde indholdet direkte ud i skraldespanden. Det er meget provokerende for mange mennesker at smide mad ud, så når man sammenligner vandspildet med maden i skraldespanden, forstår deltagerne, at der ikke er noget fornuft i at købe vand ind for derefter at smide det ud uden at bruge det.

På samme vis måler man, hvor meget vand der kommer ud af vandhanen, og hvor meget det koster, ved andre aktiviteter som tandbørstning, kartoffelskrælning mv. Igennem sådanne praktiske øvelser går det op for langt de fleste af kursisterne, hvor mange penge de kan spare, hvilket i sig selv er et incitament til at komme tilbage til de næste undervisningsgange.

Toiletpapiret bruger man til at lægge ned i toilettet bagerst, hvor vandet normalt løber ned i toilettet. Bliver papiret vådt fra oven af, så løber toilettet. Efter denne øvelse tjekker kursisterne deres egne toiletter hjemme, og næste gang er tilbagemeldingen ofte, at deres toiletter løber.

Ved de praktiske øvelser, når fx opvaskemetoder bliver gennemgået, kommer debatten ofte ind på klorholdige produkter. Der er stadig mange indvandrerkvinder, der anvender rigtig meget klor blandt andet til opvask. Det er vigtigt at tage lidt af debatten, hvis den opstår, men der er et emne, der hedder rengøringsmidler og kemikalier, hvor man har bedre tid til at tage diskussionen. På det tidspunkt vil kursisterne også være bedre klædt på fagligt. Der bør også undervises i brug af opvaskemaskiner, og også ved maskin-opvask anvender nogle familier dagligt klorholdige produkter for at sikre at tallerkener mm. desinficeres.

Til undervisning i vand anvendes følgende materialer: Vandkander, glas, balje, opvaskebørste, opvaskemiddel, tandbørster, tandpasta, kartofler, kartoffelskræller og toiletpapir.

3.1.2. Elektricitet

Undervisningen tager udgangspunkt i at fortælle kursisterne, hvordan man producerer elektricitet, og hvordan elektriciteten transporteres hjem til dem. Målet er at få kursisterne til at opfatte elektricitet som en vare, som de køber ind på lige fod med andre varer. Forskellen er bare, at når man køber elektricitet ind (ligesom med vand), sidder der ikke en kassemedarbejder og siger: "Det bliver 20,50".

Illustrationen af indkøbet kan foregå ved at tænde og slukke på en stikkontakt. Tænd lyset og sig: "Nu køber jeg". Sluk igen og sig: "Nu køber jeg ikke". Ligesom ved vand illustrerer underviseren, at man ofte køber elektricitet ind uden at anvende den – fx når man lader computer, lys osv. være tændt, selvom man ikke anvender det eller er i rummet. Som eksempel kan man også bruge en printer, der er tilknyttet samme forlængerledning som en computer, og som derfor enten står på standby forbrug, når man tænder computeren, eller som måske endda bliver tændt samtidig med computeren.

Hvis der er mulighed for at bruge internet i undervisningen, kan man med fordel bruge websiten www.sparel.dk. Alternativt kan man bruge elselskabernes folder om standby forbrug. Det er vigtigt at relatere besparelserne til kursisternes egne hjem og forbrug fx ved at regne ud, hvor og hvad der kan spares hjemme hos de enkelte kursister. Hvis man laver beregninger for 4-6 kursister, vil man normalt have dækket alle kursisters elforbrugende apparater og på den måde have illustreret, hvilke mulige besparelser de kan hente hjemme hos sig selv.

Den anden del af undervisningen om elektricitet handler om at forklare drivhuseffekten og betydningen i forhold til klimaet af at reducere sit elforbrug. Drivhuseffekten kan imidlertid være svært at forklare for kursister uden eller med meget lidt uddannelse.

For at forklare drivhuseffekten introduceres molekyler som begreb. Man starter med at forklare om enkle molekyler, som langt de fleste mennesker kender – vand (H₂O) og ilt også kaldet oxygen i den almindelige form (O₂). I mange lande anvendes begrebet oxygen om luft, så begrebet er kendt og forstået forud for undervisningen, ligesom mange mennesker kender tøjmærket H₂O. Når man forklarer disse molekyler, kan man associere til madopskrifter: Opskriften på vand (H₂O) er to brint- og et ilt-atom og på oxygen (O₂) er det to ilt-atomer. Det forstår alle.

Herfra går man så videre til CO₂ som et forbrændingsprodukt. Man kan fx illustrere, at kroppen har brug for energi for at kunne bevæge sig, ved at tage en bid af en banan. Når man har spist bananen, bevæger man en finger eller fod for at illustrere, at energien bruges bl.a. til bevægelse, og herefter illustrerer man ved en udånding forbrændingsproduktet CO₂. Når det er gjort, kan man skalere op til et forbrændingsanlæg, hvor affald brændes, og så gå videre til olie, kul osv. Herefter er det muligt at gennemgå CO₂ og drivhuseffekten uden at støde på forståelsesproblemer.

På nogle kurser kan det vise sig, at uddannelsesniveaue er så højt hos kursisterne, at man kan inddrage et emne som jagten på solens bundne energi i form af fødevarer, olie, kul osv. Det kræver dog en grundigere forklaring om bl.a. kulstofkredsløbet.

Til undervisning i elektricitet anvendes følgende materialer: Glødepærer, sparepærer, diodepærer, elspareskinner, elmåler, noget spiseligt, internet (eller alternativt El-selskabernes standby folder), energimærker og elektriske apparater.

3.1.3. Varme og indeklima

Produktion af varme introduceres kun kort, da emnet allerede er gennemgået under kursusgangen om el. I denne kursusgang er der mere fokus på indeklima og skimmelsvampe – dels fordi indeklimaet har betydning for varmeregningen, og dels fordi der i indvandrerfamilier ofte bor flere mennesker i en bolig end i etnisk danske familier. Ikke alle boligens udsugning og ventilationsanlæg er bygget til at boligerne beboes af mange mennesker, hvilket kan medføre forskellige problemer.

Luftfugtighed og indeklima er svært at forstå for mange mennesker, så undervisningen tager udgangspunkt i at skabe forståelse af begrebet relativ luftfugtighed. Som under de andre emner er det meget vigtigt at illustrere svært forståeligt fagligt stof ved at tage udgangspunkt i noget logisk og noget kendt.

Den relative luftfugtighed forklares ved at bruge to flasker – en to liters og en ½ liters. Begge flasker fyldes helt op med vand, så alle kan se, at flaskerne er fulde. Når de begge er 100 % fulde, hælder man ca. halvdelen af vandet ud af begge flasker og sikrer sig, at alle er enige om, at begge flasker nu er halvfylde. Herefter diskuterer man det faktum, at der er mere vand i den ene flaske end i den anden, selvom de begge er fyldt 50 % eller 100 %.

Næste skridt er at overføre billedet med flaskerne til luften. Den lille flaske illustrerer luft ved 0 °C, som maksimalt kan indeholde 5 gram vand pr. m³, når luften er helt mættet eller 100 % fyldt. Den store flaske illustrerer luft ved 20 °C grader, som maksimalt kan indeholde 17 gram

vand pr. m³, når luften er helt mættet eller helt fuld. Denne forklaring kan tage noget tid, men normalt lykkes det at få alle til at forstå.¹

Næste skridt er så at fortælle, at når luften begynder at være mere end halvfuld af vand, risikerer man forskellige indeklimateproblemer. Ved 55 % er der gode vækstbetingelser for husstøvmider, som kan være luftvejsgenerende for allergikere, og ved 60 % er der gode vækstbetingelser for skimmelsvampe. Dette forklares med den relative luftfugtighed og temperaturer, så alle forstår, at hver temperatur har sin egen relative luftfugtighed, og at man skal sørge for, at luftfugtigheden er på 50 % eller derunder.

Hvis man vil begrænse skimmelsvampes vækst, skal man styre sin luftfugtighed, og det betyder, at man skal have vandet ud af boligen. Man kan sammenligne skimmelsvampe med en hundehvalp, der både skal spise og drikke for at overleve. Hvis man fjerner maden eller vandet fra hundehvalpen, dør den, og det samme gør en skimmelsvamp, hvis man fjerner dens mad eller drikke. Eftersom skimmelsvampe spiser alt organisk, er det umuligt at fjerne maden fra dem, men man kan fjerne vandet ved at lufte ud og sørge for gennemtræk i boligen.

Det er vigtigt at pointere overfor kursisterne, at udluftning skal ske ved gennemtræk og altid ved gennemtræk. Nævner man ordet ”gennemtræk”, er svaret ofte: ”Jamen, jeg har altid et vindue stående på klem.” Af en eller grund er det et meget svært område at oplyse om, fordi alle har deres egen mening om, hvordan man skal lufte ud. Man kan illustrere vigtigheden af udluftning ved gennemtræk ved at tage de to flasker over til et vindue eller en dør og vise, at den store er indenfor og den lille udenfor. Herefter viser man, hvor svært det er at presse den lille lette flaske forbi den store tunge, så man på den måde illustrerer kampen mellem den lette luft fra udenfor og den tunge indefra huset. Undervisning om luftfugtighed og indeklimate er selvsagt mest aktuelt i det tidlige forår, det sene efterår og om vinteren.

3.1.4. Affald

Undervisning i affald tager sit udgangspunkt i jordens ressourcer, forbrugsmønstre, køb og smid væk kulturen, mængden af tilstedeværende ressourcer, og hvordan vi i dag fordeler dem på jorden. Der lægges op til en etisk diskussion af, hvem der må eje hvad, og hvordan man bør fordele ressourcerne. På den måde lægges der op til en snak om rig og fattig og om udviklingslande, der gerne vil udvikles, set i lyset af de tilstedeværende ressourcer, energiforbrug og miljøpåvirkninger.

I undervisningen om affald indgår viden om atomer og molekyler samt om opbygning, nedbrydning og genbrug af ressourcer. Atom- og molekylesnakken tager udgangspunkt i den tidligere undervisning om CO₂ og H₂O, som er opskrifterne på kuldioxid og vand. Fra disse molekyler går snakken videre til fx bøgetræet og anemonen, om nedbrydning af visne blade for at få frigivet stofferne til kredsløbet og om selve nedbrydningen og genopbygningen i naturens kredsløb. Det er en lang snak, og der er ofte mange kursister, der får vendt deres verdensbillede helt på hovedet undervejs. I diskussionen indgår også, hvad der sker med mennesker, når de dør, og hvordan det harmonerer med vores religioner.

Når alle har forstået kredsløbstanken, kan man gå videre til at tale om kompostering af madaffald, produktion af biogas fra madaffald, varme-produktionen fra husholdningsaffald og genbrug af andre ressourcer såsom flasker. Flaskesnakken tager igen udgangspunkt i opskrif-

---

¹ Ref. Indeklima og Skimmel af Jørgen Bech-Andersen 2001

ten på flasker, og hvad skal man bruge til at lave en flaske (man skal bruge sand, soda og kalk, som smeltes ved høj varme). Diskussionen handler bl.a. om de nødvendige ressourcer til at skaffe sand, soda og kalk samt smelte det, lave flasker, kører flaskerne ud til fabrikkerne og brænde flaskerne som affald contra de nødvendige ressourcer til at sortere flaskerne, vaske dem og genbruge dem. På samme vis bliver andre produkter gennemgået, og deres vej som affald eller genbrugsmateriale debatteres.

Når man er færdig med affaldets vej, går man videre med debatten om affaldssystemer. Hvor findes de lokalt? Hvordan sorterer man? Hvad er papir? Hvad er pap osv.? Kursisterne indføres i en logik til affaldssorteringen, som er meget simpel, og som kan anvendes til stort set alle produkter. På en pizzabakke er der ofte rester af tomat og ost, så pizzabakken kan ikke genbruges, fordi man ikke kan lave pap af ost og tomat. Når man har pudset næse i et stykke papir, kan man ikke sende det til genbrug, for man kan ikke lave papir af snot osv.

En sidste vigtig ting i affaldsundervisningen er at vise kursisterne fotos fra flaskegenbrugsfabrikker, så de kan se, at der står mennesker og håndsorterer deres flasker og glas. På fotoet kan man også se alt det andet affald, som folk smider i flaskecontainerne, samt dressinger, sild mv., der stadig er i glassene. På den måde motiveres kursisterne til adfærdsændringer, så de tømmer deres glas for sild, marmelade mv., inden de afleverer glassene til genbrug. Forståelsen for vigtigheden af at tømme glassene ligger dels i respekten for de mennesker, der står og sorterer, og dels i, at det går op for kursisterne, at hvis marmeladeglasset bliver smadret i glascontaineren, vil rengøringsarbejdet af flasker blive mere ressourcekrævende, fordi mange flere flasker skal have spildt marmelade vasket af sig.

Til undervisning i affald anvendes følgende materialer: En spand med forskellige affaldsprodukter – pap, papir, medicin, en sparepære, flasker etc. Ud over at medbringe affald skal man på forhånd have undersøgt lokalområdets muligheder for affaldssortering, hvilket er lettest ved at gå en lang tur i området og notere, hvor man sorterer hvad samt adressen på genbrugsstationen eller kvartermiljøstationerne.

3.1.5. Rengøringsmidler og kemikalier

Undervisningen om rengøringsmidler og kemikalier begynder med en refleksion over, hvor der er kemikalier i vores hverdag. Det er en øjenåbner for mange, når de finder ud af, hvor mange kemiske stoffer vi omgiver os med – fx fugemasser, malinger, gulvflak, rengøringsmidler, brandhæmmere osv.

Næste skridt er at tale om, hvordan kemiske stoffer kan påvirke os, og hvilke skader de kan gøre på vores sundhed både indvortes og udvortes. Emnet kemikalier og rengøringsmidler kan være et svært emne, fordi mange af kursisterne ikke forstår, at der kan være farlige stoffer på markedet, og at det er deres ansvar at passe på dem selv. Forståelsen af, at farlige stoffer kan vinde indpas på markedet og ikke bliver forbudt af regeringen, er en stor mundfuld at fordøje, fordi langt de fleste mener, at det er regeringens ansvar at sørge for, at der ikke er skadelige rengøringsmidler og kemikalier på markedet.

Næste skridt er at vise de værktøjer, som borgerne kan bruge til at navigere, når de køber rengøringsmidler og kemikalier. Faresymbolerne bliver gennemgået meget nøje, og det samme gør alle miljømærker. Der fremvises rengøringsmidler og kemikalier med symbolerne på, så kursisterne kan se, hvor de sidder på flaskerne, og hvad de skal kigge efter, hvis de ønsker at undgå rengøringsmidler med faresymboler og i stedet købe miljøvenlige rengøringsmidler.

Debatten om anvendelse af klorholdige produkter tages endnu engang. I den indgår også miljøpåvirkninger og sundhedsmæssige påvirkninger ved hyppig anvendelse og ved blanding af rengøringsmidler og kemikalier. Det kan også være en god idé at spørge, om nogen anvender traditionelle klorholdige produkter til personlig hygiejne. Erfaringer fra et projekt på Nørrebro² har vist, at klorholdige produkter ofte anvendes til daglig personlig hygiejne, om end det dog i mindre grad gælder de traditionelle klorholdige produkter.

Udover faresymbolerne bliver Mal-koder også gennemgået, og her viser erfaringen, at Mal-koder er meget svære at huske og forstå. En metode til at få kursisterne til at forstå Mal-koderne kan være at vise dem Mal-koden 00-1, som er den laveste Mal-kode. Man forklarer, at tallet foran stregen fortæller om produktets påvirkning ved inhalation, hvilket er logisk, da de to nuller ligner lunger. Tallet efter stregen fortæller, hvordan påvirkningen er, hvis produktet kommer på huden, hvilket også er logisk, da tallet 1 symboliserer en arm. Mal-koder findes på byggematerialer, malinger o.l.

På kurset gennemgås som afslutning, hvilke rengøringsmidler man kan anvende til hvilke formål, og i et vist omfang hvordan man bedst gør visse flader rene.

Til undervisningen i rengøringsmidler og kemikalier anvendes følgende materialer: En spand med forskellige rengøringsmidler samt forskellige andre varer med miljømærker – fx cremer til babyer. Desuden uddeles folderen ”Kend dit mærke” fra Informationscenter for Miljø og Sundhed.

3.2. Undervisningen

Undervisningen bygger på den grundholdning, at alle mennesker kan lære alt – og hvis det ikke lykkes at lære fra sig, er det underviserens og ikke de undervistes problem. I undervisningen handler det om at forklare alt på en måde, så modtageren forstår det, og ikke på en måde, der er let for eller fastlagt af underviseren. Når man underviser indvandrere, hvoraf mange kun har lidt eller slet ingen uddannelse, er det afgørende hele tiden at relatere undervisningen til ting i deres begrebsverden, så man sikrer, at indholdet forstås af alle kursister.

Undervisningen i klasselokalet skal foregå mest muligt foran katederet. Der skal være en fornemmelse af, at underviseren er med på kursisternes hold og ikke gemmer sig bag et magtfuldt kateder. Undervisningen skal foregå stående og med aktivitet. Ting skal demonstreres, der skal hældes vand op, der skal trykkes på en stikkontakt, man skal hen til en kursist og spørge, om vedkommende forstår det, man fortæller om osv.

Man skal spørge ”Forstår du/I?” mange gange, og man skal gøre det meget klart, at dumme spørgsmål ikke eksisterer, men at det er dumt ikke at spørge, hvis der er noget, man ikke forstår. Den fælles holdning skal være, at der ikke må være nogen, der går hjem uden at forstå dagens undervisning. Man skal forklare det samme og det samme mange gange men på forskellige måder, så alle kommer med.

---

² Projektet ”Fra A til Mimergade” kortlagde forbrug af klorholdige produkter ved grønne besøg hos familier. Projektet blev gennemført 2006-07 af Fellov Consult ApS for Københavns Kommune, Center for Miljø.

3.2.1. Underviserens rolle i klassen

Underviseren er klassens ”medie”, der skal formå at overføre glæden ved kendskab til systemerne til kursisterne. Glæden ved at vide at vand er gammelt, fint og rent. Glæden ved at kunne tale med i klimadebatten, fordi man nu forstår drivhuseffekten. Glæden ved at forstå hvad ens egen rolle er, når det handler om at passe på miljøet. Glæden ved at give glæden videre. Glæden ved at få viden.

Læreren skal være aktiv og glad hver gang. Man har ikke råd til en dårlig dag, når man underviser på miljøambassadørholdene, for det kan slå bunden ud af ethvert kursus – især når man underviser mennesker, der ikke er vant til at sidde på skolebænken. Man skal levere inkluderende energi, og man skal vise, hvordan kursisterne kan få succes med selv at fortælle deres nye viden videre. Man skal være rummelig, forklare meget og smile.

Det er vigtigt, at man giver tid til at debattere hver kursists muligheder i deres eget hjem for at ændre adfærd, og hvordan deres børn, mænd, kusiner osv. også kan ændre adfærd. Kursisterne er ambassadører, og derfor skal ambassadørdelen have den nødvendige plads. Som beskrevet før, er en af de grundlæggende forudsætninger for succes deltagernes egen videreformidlingen i egne netværk og den glæde, de kommer tilbage med, når de opdager, at deres netværk lytter og begynder at spørge dem til råds.

Man kan være meget træt, når man har undervist i 2 timer. Det skyldes dels den energi, man skal lægge i undervisningen, men det skyldes også, at der i klasselokalet er en næsten konstant summen af kursister, der taler sammen om undervisningens indhold. Der debatteres hele tiden om det tillærte i forhold til den begrebsverden, man møder op med, og der skal være plads til denne debat, samtidig med at undervisningen kører. Men man kan selvfølgelig nå til et punkt, hvor man nærmest råber sin undervisning ud, og så må man venligt bede kursisterne om at debattere med lavere stemmer.

Undervisningen skal være meget aktiv, og underviser og kursister skal bevæge sig, når tingene skal vises, røres, prøves og gøres. Det sker også tit, at der er kursister, der rejser sig og går lidt frem og tilbage eller ud i et par minutter for derefter at komme tilbage. Det er ofte et tegn på, at der er brug for lidt ro og eftertanke, mens den nye viden får lov at sive ind og blive bearbejdet, så den passer med kursistens egen begrebsverden. I den situation kan man vælge at holde en pause eller bare blive stående et par minutter og følge med i, hvad der sker, før man genoptager undervisningen. Nogle dage er der brug for rigtig mange pauser – måske endda hvert kvarter – mens hjernen absorberer.

Som underviser er det også vigtigt at møde fordomsfri og åben op til undervisningen, så man kan rumme mangfoldigheden i viden, kultur, adfærd osv. Man hører mange historier og oplever mange adfærdsmønstre, som er helt anderledes end ens egne kultur- og adfærdsmønstre. Her er det vigtigt at spille ind og være nysgerrig i forhold til forskellen i vores adfærd og forklaringerne bag. Man kan fx sige: ”Nå, sådan gør jeg ikke, hvorfor gør du sådan?” Så får man en forklaring, og samtidig kan man selv forklare, hvorfor man opfører sig, som man gør. Det er lærerigt og konstruktivt, og man kan anvende den viden om adfærd og kultur, som man får fra kursisterne, i sin undervisning.

Jo flere miljøambassadørkurser man har haft, desto dygtigere bliver man til at gennemskue den adfærd, de kulturforskelle og de forklaringer, der ligger bag, og til at bruge denne viden i

undervisningen til at nedbryde barrierer i forhold til at foretage adfærdsændringer indenfor miljøområdet.

3.2.2. Diplomer og afslutning

Alle miljøambassadørkurser bør afsluttes med, at kursisterne får et diplom. Diplomerne udarbejdes, så alle de gennemgåede emner er nævnt på diplommet, og der afkrydses, hvor mange kursusgange og hvilke emner den enkelte kursist har deltaget i.

Diplomerne gives til kursisterne ved en festlighed, hvor deres børn bliver inviteret med. I nogle tilfælde kan man også invitere deres mænd, men det afhænger af, hvad kursisterne vil. Til overdragelsen af diplomerne er det rigtig godt, hvis en borgmester, en integrationsordfører eller en af opdragsgiverne til kurserne deltager. Det er lidt mere festligt, hvis der kommer fint besøg, og det skaber en god stemning at få et foto af hver enkelt kursist, der trykker borgmesteren i hånden, mens familien klapper. Der hænger mange borgmesterbilleder på væggene rundt om i kursisternes hjem.

Det er vigtig for mange kursister at få overdraget diplommet – ikke mindst fordi det ofte er deres første papir på, at de har fulgt et kursus. Det er måske også første gang, de oplever glæden ved, at deres børn klapper af dem i en offentlig forsamling. Børnene er meget stolte af at se deres mor blive trykket i hånden af gæsten (hvem det nu måtte være) og af at høre andre klappe af deres mor. Det har en stor værdi for alle parter i diplomoverrækkelsen, at den gøres til noget særligt, fx ved at klæde sig i festligt tøj, lave noget god mad, pynte bordene fint osv.

Festmiddagen eller kagerne og kaffen bør kursisterne selv lave og medbringe, så man på den måde kommer til at smage mad fra forskellige kulturer. I den sammenhæng er det vigtigt, at der også bliver budt på dansk mad. I Ishøj i 2009 var det første gang, at underviseren selv havde mad med, og dansk mad som en del af den fælles buffet gav en helt anden oplevelse, fordi det nu ikke bare var gæsterne og underviseren, der skulle smage eksotisk mad fra fjerne himmelstrøg, men også kursisterne, der skulle smage dansk mad. Dertil kom overraskelsen ved, at danskerne bidrog til den fælles buffet, og at forholdet mellem underviser og kursister på den måde blev mere ligeværdigt.

Til sidst et par fodfejl, som man bør undgå:

- Når man tager et fælles foto af diplomoverrækkelsen, er der en tendens til, at alle kursisterne står i den ene side af fotoet og borgmesteren og danskerne i den anden side. Husk at fordele folk.
- Når man afholder diplomfest, er der en tendens til, at der laves et leder- og borgmesterbord og så kursistborde. Det virker ekskluderende og ikke inkluderende – som en parallelfest i stedet for en fællesfest. Det er svært at få somaliere til at skilles fra somaliere og danskere fra danskere, men det kan lade sig gøre. Det er en del af integrationen, at man taler på tværs af kulturerne om kurset, om fremtiden osv.
- Når der kommer gæster til diplomfesten, vil de gerne tale med underviseren, hvilket gør det vanskeligt for underviseren at få tid til at tage ordentlig afsked med kursisterne. Det kan resultere i en skuffelse over, at man ikke deltager i deres glæde og afslutning men i stedet sidder og taler med gæster.
- Ved diplomoverrækkelsen kan der være muslimske kvinder, der ikke ønsker at give mænd hånden af religiøse årsager. Det er en god idé at spørge om dette inden diplomoverrækkelsen og orientere om det til den, der skal stå for selve overrækkelsen. Det kan virke akavet og mærkværdigt, hvis man som mandlig borgmester stikker hånden frem og blive ignore-

ret, fordi det ligger i den danske høflighedskultur, at man hilser på hinanden og lykønsker hinanden med et håndtryk. Hvis man på forhånd er blevet orienteret om, at nogle indvandrerkvinder ikke vil give hånd, så bliver man i hvert fald ikke overrasket over det. Nogle gange kan problemet løses ved, at kvinderne har en handske på – det valgte en kvinde på Nørrebro fx at gøre.

- Eventuel spisning ved diplomfesten skal først foregå, når diplomerne er delt ud. Hvis gæsterne bliver forsinket, er det en god idé at tage en tallerken med mad fra til dem, da der ved diplomarrangementer kan møde mange mennesker op, og maden meget hurtigt kan blive spist. Det er pinligt at have inviteret gæster på middag og opdage, at maden er væk, når de ankommer.

4. Miljøformidlere - et uddannelsesforløb over 9 uger

Miljøformidlerkurset kan ses som en form for overbygning over miljøambassadørkurser, men det kan også gennemføres som et selvstændigt og enkeltstående forløb.

4.1. Formål

Kursets formål er at kvalificere deltagerne til at lave opsøgende arbejde og at formidle viden om miljø blandt beboere og på arbejdspladser i lokalområderne. Kurset skal sætte deltagerne i stand til at omsætte ord til handling.

4.2. Målgruppe

Følgende målgrupper kan bl.a. rekrutteres:

- Deltagere fra tidligere miljøambassadør forløb.
- Jobsøgende i samarbejde med kommunen/det lokale jobcenter.
- Aktive frivillige m.fl.

Nødvendige deltagerforudsætninger: Vilje til læring og formidling samt et rimeligt dansksprogligt niveau.

4.3. Organisering

Forløbet kan ses som en overbygning på miljøambassadørkurserne, men det kan også organiseres som et selvstændigt, erhvervsrettet kursus.

Forløbet er et fuldtidskursus over 9 uger, hvor bl.a. deltagere fra miljøambassadørkurserne får mulighed for at deltage. Undervisningen er primært en uddybning, kvalificering og delvis certificering af det første forløb.

Uge 1-7 foregår på fx en daghøjskole og består af 210 timers undervisning og praktik svarende til 7 ugers fuldtidsundervisning (30 timer per uge). Der indgår ekskursioner i undervisningen til fx det lokale spildevandscenter, et vandværk, HNG, DONG Energy, genbrugsstation og lignende.

I uge 8-9 er kursisterne i praktik, hvor de afprøver den tillærte teori i praksis. Deltagerne danner her Green Teams (2 og 2 går sammen) og foretager opsøgende miljøformidling i lokalområdet ved at stemme dørklokker og gennemfører formidling i hvad der kaldes et grønt besøg. Hver dag afsluttes med et møde, hvor underviseren og de forskellige Green Teams reflekterer over dagen og planlægger den følgende dag.

Daghøjskoleforløbet kan eventuelt organiseres som deltidsundervisning fordelt på flere uger, hvis det passer bedre til deltagernes muligheder og behov. Det kan også gøre det lettere at tiltrække deltagere med forskellige baggrund som fx studerende, pensionister, hjemmegående husmødre m.v.

Alle deltagere, der gennemfører kurset, får et kursusbevis.

4.4. Indhold

- Miljøfaglige områder/emner:
  - Affaldssortering i hjemmet
  - Vandbesparelser
  - Energibesparelser
  - Miljøvenlige rengøringsmidler
  - Sundhed i boligen
  - Udluftning og varmebesparelse m.m.
- Sammenhæng mellem ressourceforbrug og miljøpåvirkninger (fx udnyttelse af grundvandsressourcer, luftforurening fra kraftværker, affaldsforbrænding og forurening med kemikalier mm.).
- Kendskab til processer i forbindelse med ressourceforbrug (fx vandindvinding, affaldsbehandling, genbrugsprocesser mm.).
- Kendskab til konkrete besparelsesmuligheder som kan gennemføres af den enkelte beboer.
- Kropssprog.
- Kommunikation (observation, formidling, samarbejde, konfliktløsning).
- Formidling af den teoretiske viden i praksis.

Daghøjskoleforløbet kan kombineres og udvides med:

- Job- og/eller uddannelsessøgning.
- Certificerende AMU-kurser – fx ”Affaldshåndtering”; ”Ventilation og indeklime” ”Hygiejne” mv.

Målet er, at de opnåede almene kompetencer og handlekompetencer understøttes med faglige kompetencer, så den enkelte deltager styrkes i forhold til videre uddannelse eller arbejde. Daghøjskolens rolle i forbindelse med AMU-kurser handler bl.a. om, at daghøjskoleunderviseren forbereder og efterbearbejder den faglige undervisning på AMU. På den måde hjælpes deltagerne til at gennemføre kurset ved at forstå og tilegne sig den faglige viden, så de derigennem kan bestå certificeringen. Tilrettelæggelsen af disse erhvervsrettede kurser foregår i tæt samarbejde mellem daghøjskole og erhvervsskole.

4.5. Forventede effekter

Miljøet bliver forbedret, fx ved at CO₂-udslippet mindskes gennem energibesparelser, affaldet sorteres, hvilket medfører øget genbrug, og spildevandet tilføres færre skadelige stoffer.

Økonomisk forventes det, at der kan opnås besparelser på flere områder. Boligselskaber kan fx opnå besparelser gå grund af færre vedligeholdelsesomkostninger, reduktion i mandskabsressourcer til oprydning og færre omkostninger til affaldshåndtering. Kommunen kan opnå

besparelser ved at have færre borgere på fx kontanthjælp, samtidig med at omkostningerne på sundhedsområdet mindskes.

Sundhedsmæssigt kan et bedre indeklima igennem optimeret udluftning og anvendelse af færre kemikalier skabe bedre forudsætninger for en sund levevis.

Socialt kan dialogmetoden styrke integrationsprocessen både indenfor gruppen af ansatte i green teams men også hos borgere, der får grønne besøg. Derudover styrker det den enkeltes selvværd, når man har et meningsfyldt arbejde, hvilket sandsynligvis også styrker andre sociale aspekter såsom ansvarsfølelse, samhørighedsfølelse og lignende.

4.6. Hvem kan få noget ud af det?

Udover de ovennævnte forventede positive effekter for både lokalsamfundet og de enkelte involverede er der også mulighed for, at de følgende typer af arbejdspladser kunne have interesse i at ansætte miljøformidlere.

Kommunale/fælleskommunale driftssteder:

- Fælleskommunale affaldsselskaber i forhold til bedre affaldssortering og øget genbrug.
- Fælleskommunale spildevandsselskaber i forhold til renere spildevand, nemmere behandling og dækning af formidlingsbehov tæt på borgerne.
- Fælleskommunale energiselskaber (el/gas/fjernvarme) i forhold til dækning af formidlingsbehov tæt på borgerne.
- Kommunale park- og vejcentre i forhold til mere nænsom brug af offentlige arealer (mindre affald og mindre hærverk via større bevidsthed og fælles værdier). Miljøformidlerne kan fx medvirke i ”Hold byen ren”-kampagner og lignende.
- Kommunale plan-, bygge- og miljøcentre i forhold til at fremme bæredygtig udvikling gennem formidling af konkret miljøviden og forståelse for ordninger på fx affaldsområdet.
- Kommunale Socialcentre gennem bidrag til øget integration og bedre sundhed.
- Kommunale daginstitutioner og skoler kan i fællesskab bruge formidlerne til at formidle miljøviden til institutionernes børn eller til børnenes familier via det opsøgende arbejde i hjemmene.

Private/offentlige virksomheder:

- Boligselskaber i forhold til at skabe færre indeklimaproblemer, bedre sortering i affaldsskure, færre reparationer af installationer pga. fejlhåndtering samt energibesparelser. Man vil potentielt kunne omlægge mandskabsressourcer fra at udføre kedelige oprydningsskure til kvalificerede vedligeholdelsesopgaver, hvilket vil give et pænere og sundere miljø.
- Forsyningsvirksomheder i forhold til at dække formidlingsbehov tæt på borgerne.

Ansættelsen kan ofte i en opstartsperiode finansieres via løntilskud, så driftsstedet kan afprøve, om den ønskede effekt kan opnås.

Eventuelt kan der indgås aftaler mellem et offentligt driftssted og fx boligselskaber, så begge parter gennem samarbejdet kan opnå fordele ved et ansættelsesforløb.